

VALOA ARKEEN

OSALLISUUTTA JA
VOIMAVAROJA
LAPSIPERHEILLE

A small pink hooded doll with a white fur trim is sitting on a wooden plank in a lush green field. The doll is facing away from the camera, looking towards a dense forest in the background. The scene is peaceful and natural.

*”Lapsi,
olet heijastus ihmisissä ympärilläsi.
Arvokas astia, joka saa tulvia yli.
Usko itseesi.”*

JULKAISIJA
Kaakkois-Suomen sosiaalialan
osaamiskeskus Oy Socom

Kauppakatu 32
53100 Lappeenranta
Puh. 044 748 5307

TAITTO
Kai Kortelainen

ISBN 952-5463-32-X
ISSN 978-952-5463-32-3

Sisältö

Lukijalle	5
Yhteistyöllä lapsiperheelle tukea ja työskentelyyn uusia näkökulmia	6
Lapset puheeksi ja arki sujumaan	10
Tarpeet ja toiveet näkyväksi palvelumuotoilun avulla - Perheiden ohjautuminen palveluun ja sisältöjen asiakaslähtöinen kehittäminen Kotkan avoimessa varhaiskasvatuksessa	13
Iloa ja valoa lapsiperheiden arkeen! Lapsiperheiden taidetoiminnan kokeilut ja kulttuurihyvinvointi Valo-hankkeessa	18
Heikoimmassa asemassa olevien perheiden nykytilanne Bulgariassa Tilanne Sungurlaren kunnassa	22

Marjukka Heikkilä

sosiaaliohjaaja, erikoissuunnittelija, Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom
VALO-hankkeen projektikoordinaattori

Mari Lehtonen

YTM, Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom
VALO-hankkeen hallinnoijan projektipäällikkö

Tiina Ikkonen

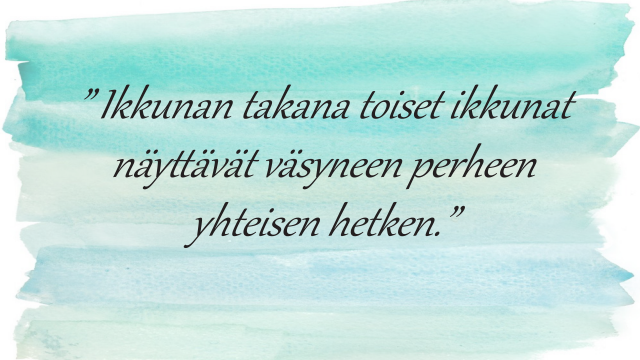
TKI-asiantuntija, Muotoilija AMK, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamk
Luovien alojen tutkimusyksikkö,
Palvelumuotoilija ja taidetoiminnan kehittäjä/ohjaaja VALO-hankkeessa

Tanja Mäkelä

YTM, TKI-asiantuntija, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamk,
VALO-hankkeen Xamkin osatoteutuksen projektipäällikkö

Ilona Tomova

sosiologian professori, väestöntutkimuksen ja humanististen
tieteiden tutkimuslaitos, Bulgarian tiedeakatemia.

*”Ikkunan takana toiset ikkunat
näyttävät väsyneen perheen
yhteisen hetken.”*

*Julkaisussa esitetyt runot ovat hankkeen kansainvä-
listen työpajojen taidekokeilun tuloksia.*

Lukijalle

Hankeyhteistyömme tavoitteena on ollut ohjata perheitä tarvitsemiensa, oikea-aikaisten palveluiden piiriin sekä lisätä heikommassa asemassa olevien osallisuutta. Tuloksena on, että perheiden kanssa toimivat ammattilaisten voivat tunnistaa ja katkaista huono-osaisuuden kierteen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Tässä julkaisussa on kuvattu hankkeen aikana pilotoituja ja hyväksi havaittuja menetelmiä, malleja ja työtapoja, joilla voidaan vastata kansainvälistä yhteistyötämme ohjanneisiin kysymyksiin:

Miten haavoittuvassa asemassa olevat perheet löytävät oikeat palvelut oikeaan aikaan?

Miten voimme kehittää ja parantaa perheiden palveluita?

Miten voimme muuttaa perheiden asennetta palveluihin positiivisemmaksi?

Miten voisimme osallistaa ja voimauttaa heikommassa asemassa olevia?

Lapset puheeksi-menetelmä sekä siihen kytkeytyvät varhaiskasvatuksen ja perhetyön yhteistyömallit auttavat perheitä eteenpäin palvelupoluilla, tehden samalla erilaisia tarjolla olevia palveluita tutuiksi ja helpommin lähestyttäviksi. Ammattilaisten työlle yhteisen asiakasperheen kanssa on selkeä suunta, ja yhteinen menetelmäosaaminen eri sektoreiden välillä tuo synergiaetua ja lisää palveluiden tasalaatuisuutta. Palvelumuotoilun avulla kehitettiin asiakaslähtöisesti avoimen varhaiskasvatuksen sisältöjä ja ohjautumista avoimeen varhaiskasvatukseen, jotta perheet löytäisivät sujuvasti palveluun. Palveluiden kehittämisen hyvä lähtökohta ja perusta ovat palveluiden käyttäjien kokemukset ja tarpeet. Taide-toiminnan kokeiluiden kautta mahdollistettiin monipuolisia taide- ja kulttuurikokemuksia perheille. Taiteiden tekeminen ja kokeminen yhdessä voivat olla voimauttavia ja yhdistäviä tekijöitä perheiden arjessa. Taidetapahtumien ja taidepajaryhmien yhteydessä kerrottiin samalla lapsiperhepalveluita sekä harrastusmahdollisuuksista. Taidepajaryhmä-mallia kehitettiin ajatuksella, että se voisi olla tulevaisuudessa osana lapsiperhepalveluita. Mallissa

yhdistyvät ammattitaitelijan ohjaama taidetoiminta ja lapsiperhepalveluiden ammattilaisten osallistuminen ryhmän toteuttamiseen omalla asiantunteumuksellaan.

Perheisiin liittyvää moniammatillista yhteistyötä on kehitetty EDOR-hankkeessa perustamalla Sungurlaren kuntaan moniammatillinen tiimi ja perhekeskus, jossa voidaan tarjota muun muassa vertaisryhmiä nuorille äideille, mediator-palvelua sekä muuta matalan kynnyksen toimintaa.

Paolo Freiren Sorrettujen pedagogiikan käsite problematisoiva kasvatus ohjaa ihmisiä kehittämään kykyään havainnoida kriittisesti, miten he ovat maailmassa.¹ Kriittisen ajattelun avulla ihmisestä tulee aktiivinen ja osallinen toimija yhteiskunnassa. Osallisuuden lisääminen ei todellisuudessa vaa di aina valtavia tekoja. Sen ei pidä olla ulkoapäin tuotua näennäisosallisuutta, vaan aitoa päätösvalan luovuttamista ihmiselle tilanteissa, joissa hänen elämänsä vaikuttavia asioita käsitellään. Taide on eräs keino lisätä ihmisten hyvinvointia sekä ilmaisu-keinoja. Taide voi toimia yhteisenä kielenä, kuten kansainvälisessä hanketiimissä olemme huomanneet.

Vaikka Suomessa ja Bulgariassa elämme eri laidoilla Eurooppaa, meitä koskettavat samat ongelmat: lapsiperheköyhyys, monisukupolvinen huono-osaisuus sekä perheiden syrjäytymisvaara. Kasautuvat ongelmat aiheuttavat sen, ettei arki suju. Vähävaraisessa perheessä lapsen harrastusmahdollisuudet voivat olla heikot, ja vanhempien voimavarat kuluvat päivittäisistä haasteista selviämiseen. Hankkeilla on mahdollista vaikuttaa olemassa oleviin rakenteisiin, esimerkiksi tuomalla uusia palveluita palveluvalikkoon tai luomalla erilaisia yhteistyön väyliä. Usein tarpeen on vain nähdä ja tehdä tuttu asia uudella tavalla.

Yhteistyön aikana olemme saaneetkin nähdä muutosta, sekä ilon ja valon pilkahduksia perheiden parhaaksi.

1 Freire, P (2005) Sorrettujen pedagogiikka. Jyväskylä: Vastapaino.

Yhteistyöllä lapsiperheelle tukea ja työskentelyyn uusia näkökulmia

Marjukka Heikkilä

Valo hankkeessa keskeisinä tavoitteina oli lapsiperheiden osallisuuden ja hyvinvoinnin lisääntyminen, perheiden ohjautuminen tarvitsemiensa palveluiden piiriin ajoissa sekä lasten kanssa toimivien ammattilaisten verkoston ja yhteistyön vahvistuminen. Taustalla oli tietoisuus, että perheet eivät ohjaudu ajoissa palveluiden piiriin ja heillä on tiedon puutteita tarjolla olevista palveluista.

Kotkan avoimen varhaiskasvatuksen ja Kymsoten neuvolan perheohjaajien yhteistyö

Valo hankkeessa aloitettiin 2019 Kotkan avoimen varhaiskasvatuksen ja Kymsoten neuvolan perheohjaajien yhteistyön suunnitelmallinen vahvistaminen. Yhteistyön vahvistamisen hyötynä nähtiin kahden ammattilaisen osaamisen yhdistäminen niin, että lapsiperheiden tuki varhaisessa vaiheessa vahvistuu, eikä perheitä tarvitse ohjata välttämättä moniin palveluihin. Yhteistyön sisällön suunnittelu toteutettiin avoimen varhaiskasvatuksen ja neuvolan perheohjaajien sekä heidän esimiesten kanssa. Liittymäpinta perhekeskuksen palveluverkostoon ja monialaiseen arviointiin huomioitiin yhteistyön kehittämisessä.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutuksesta ja painopisteestä päättää varhaiskasvatuksen järjestäjä. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatus voi sisältää ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Avoin varhaiskasvatus voi tarjota huoltajille myös ohjattua yhdessä-oloa lasten kanssa sekä vanhempien keskinäistä vertaistukea. Avoimen varhaiskasvatuksen toimin-

ta on suunnitelmallista, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa toteutuksessa huomioon. Avoimen varhaiskasvatuksen toiminta on tarkoitettu lapsille, joiden vanhemmat ovat kotona. Se on yhdessä tekemisen ja viihtymisen paikka pikkulapsiperheille sekä vertaisryhmä vanhemmille ja lapsille. Avoimen varhaiskasvatuksen avoimiin päiviin voivat tulla vanhemmat yhdessä lastensa kanssa. Avoimet päivät ovat maksuttomia, eikä niihin tarvitse ilmoittautua etukäteen. Avoimissa päivissä on varhaiskasvatuksen toimintakäytäntöjen mukaisesti ohjattua pedagogista toimintaa. Avoin varhaiskasvatus järjestää myös kerhotoimintaa 3-4-vuotiaille lapsille. Kerhotoiminta on maksullista varhaiskasvatustoimintaa.

Neuvolan perhetyö kuuluu varhaisen vaiheen perhetyön piiriin. Neuvola vastaa perhetyön toteutamisesta ja palkkaa toimintayksikkönsä perhetyöntekijän. Varhaisen tuen perhetyöllä voidaan vastata tilapäiseen tai pitempiaikaiseen lapsen ja perheen tuen tarpeeseen. Varhaisen vaiheen perhetyö voidaan aloittaa nopeasti. Ensiarvio sekä palvelutarpeen arviointi voidaan tehdä perhetyön yhteydessä. Varhaisen tuen perhetyö on matalan kynnyksen tukea pikkuperheisiin. Se voi olla sisältöään vanhemmuuden tukemista, lasten hoidon ja kasvatuksen ohjaamista, tukea kodin arjen ja arkirutiinien hallintaan, perheen toimintakyvyn vahvistamista uusissa tilanteissa, perheen vuorovaikutustaitojen tukemista ja sosiaalisten verkostojen laajentamista tai syrjäytymisen ehkäisyä. Ensimmäisten kolmen käynnin aikana perheille ei synny asiakkuutta. Perheohjaajilla on osaamista lapsen iänmukaisen kasvun ja kehityksen sekä vanhemmuuden tukemiseen liittyvissä asioissa.

Perheen kanssa

Avoim varhaiskasvatus

Neuvolan perheohjaus

Yhteistyössämme:

Tarjoamme apua ja tukea lapsiperheen arkeen.

Yhdistämme osaamisemme: Molempien asiantuntemus saadaan yhteiseen käyttöön perheen parhaaksi.

Järjestämme yhdessä vanhempainiltoja, teemapäiviä tai muita vastaavia tapahtumia.

Meillä on salassapitovelvollisuus. Perheen asioista keskustellaan vain perheen luvalla.

Voimme tavata perhettä kotikäynneillä tai avoimen varhaiskasvatuksen tiloissa.

Annamme tietoa alueen lapsiperhepalveluista ja tarvittaessa ohjaamme palveluihin.

Tarvittaessa konsultoimme toisiamme ja muita ammattilaisia.

Neuvolan perheohjaaja voi olla mukana avoimen varhaiskasvatuksen päivissä tai vauvatapaamisissa.

Kuva 1. Kotkan avoimen varhaiskasvatuksen ja Kymsoten neuvolan perheohjauksen yhteistyömallin posterit. Kuvitus Tiina Ikkonen

Heillä on myös erilaista menetelmäosaamista sekä lasten että vanhempien kanssa toimimiseen. Neuvolan perheohjaajat toimivat sosiaali- ja terveyspalveluiden välimaastossa ja heillä on hyvä tuntemus lapsiperheiden palveluverkostosta. Avoimen varhaiskasvatuksen ja neuvolan kehittämistyön tuloksena olivat syntyneet alueelliset vauvatapaamiset, jonne toivottiin vauvaperheitä mukaan. Vauvatapaamisiin osallistui myös neuvolan perheohjaaja. Yhteistyö varhaiskasvatuksen ja neuvolan ohjaajien välillä koettiin toimivaksi ja sitä haluttiin vahvistaa ja mallintaa käytännöksi.

Varhaiskasvatuksessa pedagoginen osaaminen on vahvaa. Erityisosaaminen on lapsen kehityksen, kasvatuksen ja oppimisen keskiössä ja varhaiskasvatuksen arjessa on pyritty vahvistamaan sensitiivistä vuorovaikutusta lasten kanssa. Yhteinen kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa on työssä myös keskeisenä tavoitteena.

Yhteistyölle koettiin olevan selkeästi tarvetta. Avoimissa varhaiskasvatuksenpäivissä ja vauvatapaamisissa vanhemmat toivat esiin lapsiperheen eri elämänvaiheisiin tai muuhun elämäntilanteeseen liittyviä huolia ja haasteita sekä kysymyksiä erilaisiin perheiden tukimuotoihin liittyen. Haasteet liittyivät perheen arjen tilanteisiin, lapsen kehitykseen, parisuhteeseen tai sitten oli kyse perhettä kohdanneesta suuremmasta kriisistä.

Yhteistyö edellyttää yhteistä suunnittelua ja yhdessä sovittuja toimintakäytäntöjä

Toteutettaessa yhteistä toimintaa tai työskentellessä yhdessä perheen kanssa, tarvitaan yhteistyön toimimiseksi yhteistä suunnittelua ja sovittuja toimintakäytäntöjä. Yhteistyö toteutui kokeilussa suunnitellusti ja sillä oli selkeä tavoite. Näin molempien rooli yhteistyön tilanteissa selkiytyi ja tehtävistä oli luontevaa sopia. Periaatteena oli avoimuus. Salassapitovelvollisuus huomioitiin ja perheeltä pyydettiin lupa yhteistyöhön. Lisäksi sovittiin niistä käytännöistä, jolloin varhaiskasvatus voi olla matalalla kynnyksellä yhteydessä neuvolan perheohjaajaan ja neuvolan perheohjaaja omassa työssään ohjaa perheitä varhaiskasvatuksen palveluiden piiriin. Näin perheet saavat avun ja tuen mahdollisemman varhaisessa vaiheessa. Yhteistyö tarkoittaa toimijoiden yhteistä suunniteltua työtä perheiden parhaaksi. Varhaiskasvatus

ja neuvolan perheohjaus ovat eri organisaatioiden alaista toimintaa. Esimiesten hyväksyntä yhteistyön käytännöistä oli tärkeää ja yhteistyön mallintamista pidettiin myös toiminnan jatkuvuuden kannalta perusteltuna. Yhteistyömalli selkiyttää toimintaa myös muille palveluverkoston yhteistyökumppaneille, kun perheiden palveluita järjestetään kuntien ja maakunnallisen toimijan verkostossa.

Yhteistyö antoi mahdollisuuden tarjota perheelle nopeasti laajemmin tietoa, tukea ja ohjausta. Yhteistyötä oli tehty aiemminkin, mutta käytännöistä sopiminen ja suunnitelmallinen yhteistyö vahvisti sitä. Perheohjaajan tultua avoimissa päivissä perheille tutuksi, madaltui myös vanhempien kynnys tuen pyytämiseen, kun siihen oli tarvetta.

Yhteistyö vahvistaa ammattitaitoa ja perheiden kanssa työskentelyä

Perheohjaajat kokivat ammattitaitonsa rikastuneen suunnitelmallisen yhteistyön myötä. Perheohjaaja sai tietoa pedagogisista ratkaisuksista, kasvuympäristöstä, vuorovaikutuksesta ja pedagogisen toiminnan sisällöistä. Lapsen ja vanhemman vuorovaikutus näkyi avoimen varhaiskasvatuksen päivässä myös uudella tavalla. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden osaaminen vahvistui yhteistyön myötä sosiaalityön osaamisella ja lapsiperheiden palveluiden tuntemus lisääntyi. Perheiden haasteisiin on tärkeää antaa tukea riittävän ajoissa, ennen kuin vaikeudet kasautuvat tai suurenevat ja yhteistyö antoi tähän lisää mahdollisuuksia. Yhteistyömallin työstäminen on ollut prosessi, jossa sitä on kehitetty ja työstetty yhdessä eteenpäin. Mallin myötä sitoutuminen yhteiseen työskentelyyn ja kehittämiseen lisääntyi. Sen kautta oli mahdollisuus nostaa esiin käytännöt sekä osaamisen vahvuudet, joita pystytään hyödyntämään perheiden tukemisessa. Odotuksena on myös työskentelyn vaikuttavuuden lisääntyminen.

Yhteistyön vahvistamiseen liittyvää kehittämistä tehdään VALO hankkeessa samalla periaatteella avoimen varhaiskasvatuksen ja neuvolan perheohjauksen kanssa myös naapurikaupungissa Haminaassa. Lisäksi Eksoten lapsiperheiden sosiaalityön alle kuuluvan perhetyön ja Luumäen varhaiskasvatuksen kanssa vahvistetaan ja mallinnetaan myös yhteistyötä.

*”Valokuva,
kuin
haalistuneet
lehdet
pakastuvassa
ilmassa
väreilevät.*

*Ole
ylpeä
kaikista
sävyistäsi
lapsi!”*

Lapset puheeksi ja arki sujumaan

Mari Lehtonen

Lapset puheeksi-menetelmä on saanut jalansijaa Etelä-Karjalassa monella sektorilla. Syksyn 2019 aikana menetelmäkoulutuksia järjestettiin niin varhaiskasvatuksen, sosiaali- ja terveydenhuollon kuin kolmannen sektorin ammattilaisille. Osa menetelmäkoulutetuista jatkoi kouluttajakoulutuksiin, josta he pätevöityivät LP-kouluttajiksi. Valtakunnallisesti menetelmän leviämässä tukena oli vuosina 2016-2019 Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma LAPE. Kaakkois-Suomessa menetelmä- ja kouluttajakoulutukset ajoittuivat kuitenkin muutosohjelman jälkeiseen aikaan, kolmen eri toimijan saman aikaisesti toteutettuun prosessiin. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Eksoten, Osaava vanhemmuus- sekä VALO, Lapsiperheiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin vahvistaminen -hankkeiden koulutusprosessien samanaikaisuus toi synergiaetua menetelmän laajan, sektorirajat ylittävän juurruttamisen ja yhteisen seurannan kautta.

Perheen tilanne kohdataan keskustelun ja neuvonpidon kautta

Lapset puheeksi on näyttöön perustuva kaksiportainen menetelmä, jossa konkreettisenä päämääränä on lapsen arjen sujuminen niin kotona, päivähoitossa kuin harrastuksissakin. Lapset puheeksi on osa Toimiva lapsi ja perhe -menetelmäperhetä, jonka taustalla on tutkittu tieto niin vanhemman ongelmien ja kriisien tuottamasta vaarasta lapsen kehitykselle, kuin ennaltaehkäisevien toimien vaikuttavuudesta.¹ Tavoitteena on kohdata perheet nivelvaiheissa, löytää heidän omat voimavaransa ja ratkaista haasteet varhaisessa vaihees-

sa. Ammattilaisen työkaluna keskustelussa ja neuvonpidossa toimii lokikirja, jonka avulla voidaan kartoittaa perheen tilannetta, vahvuuksia sekä heikkouksia. Keskustelun lopuksi laaditaan perheen kanssa yhdessä toimintasuunnitelma. Lapset puheeksi -keskustelun lisäksi haasteita voidaan ratkaista Lapset puheeksi -neuvonpidossa, jossa mukana voi olla perheen lähipiiriä tai perheen kanssa työskenteleviä ammattilaisia. VALO-hankkeessa kehitetty yhteistyömalli on hyvä esimerkki siitä, miten varhaiskasvatuksen järjestämään neuvonpitoon voidaan kutsua perheen luvalla sosiaalipalveluiden perhetyöntekijä. Tästä aukeaa selkeä väylä yhteisen asiakasperheen kanssa työskenteleeseen. Tärkeä lähtökohta sekä keskustelulle että neuvonpidolle on, että perhe itse päättää, mistä asioista puhutaan.

Sosiaali- ja terveysministeriö on huomionnut menetelmän Toimiva lastensuojelu selvitysryhmän loppuraportissa² toimenpide-ehdotuksena, jossa Lapset puheeksi -työ otettaisiin käyttöön aikuisten palveluissa ylisukupolvisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Tällä hetkellä Lapset puheeksi-työtä hallinnoi MIELI Suomen Mielenterveys ry. Menetelmän käyttö sekä kouluttaminen edellyttävät pätevöitymistä.

Lapset puheeksi -keskustelu ei vaadi taustalleen perheen kriisiä, vaan sitä voidaan käyttää myös universaalina perheiden kohtaamisen menetelmänä. Keväällä 2020 COVID-19-pandemiasta johtunut poikkeusaika on koetellut perheiden jaksamista monella tasolla. Valtioneuvoston julkaisussa Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälki-

1 MIELI Suomen mielenterveys ry www.mieli.fi

2 Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19, 48.

hoidossa esitetään, että varhaiskasvatuksessa ja koulussa käytäisiin jokaisen lapsen ja huoltajien kanssa pärjäävyyttä kartoittava ja vahvistava keskustelu. Lapset puheeksi-menetelmän hyödyntäminen on mainittu esimerkkinä.³

Lapset puheeksi-työn etuja on mahdollisuus erittäin varhaisen vaiheen interventioon, jolloin perheen tilanteeseen voidaan löytää ratkaisu olemassa olevista voimavaroista ja läheisverkostosta ilman, että tarvitaan sosiaalipalveluiden asiakkuutta. Tarvittaessa neuvonpitoon voidaan kutsua mukaan ammattilaisia muista perhettä hyödyttävistä palveluista, jos perhe niin toivoo. Periaate, että perhe päättää, mistä asioista puhutaan ja kenelle luo keskustelutilanteisiin luottamuksellisen ilmapiirin ja takaa perheelle päätäntävällän ja osallisuuden omiin asioihinsa. Keskustelu ja yhteinen näkemys, siinäpä se!

Lapset puheeksi Etelä-Karjalassa

Lapset Puheeksi-työn juurtumisessa käytäntöön hyvänä esimerkkinä on Etelä-Karjala, jossa menetelmää on koulutettu sosiaali- ja terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen sekä järjestöjen perheitä kohtaaville ammattilaisille. Menetelmän johtoryhmäksi on asetettu Etelä-Karjalan LAPE-yhteistyöryhmä. Tässä monialaisessa yhteistyöryhmässä linjataan menetelmän käyttöä ja sovitaan yhteiset mittarit seurantaan varten. Lisäksi maakunnallisessa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa on mainittu Toimiva Lapsi ja Perhe yhtenä yhteisistä menetelmistä, joilla pyritään asiakaslähtöiseen palvelujärjestelmään.⁴

Varhaiskasvatuksessa menetelmän vieminen kuntien omiin varhaiskasvatussuunnitelmiin tai muihin strategioihin on vaihdellut. Kunnat määrittelevät itse myös sen, kenelle LP-keskusteluita tarjotaan. Eräs luonteva tapa on pitää LP-keskustelu lapsen varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelun yhteydessä. Keskustelua voidaan tarjota kaikille tietyn ikäisten lasten perheille, jolloin se näyttäytyy mahdollisuutena eikä velvollisuutena.

Lapset puheeksi-menetelmä lisää varhaiskasvatuksen laatua monella tapaa. Yhteistyö ja luottamus vanhempien kanssa paranee ja uusien ratkaisujen ja onnistumiskokemusten myötä työssäjaksaminen lisääntyy. Yhteisen menetelmän kautta avautuu uusia näkökulmia esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan tai perhetyöntekijän kanssa tehtävään työhön. LP-neuvonpito on hyvä väylä yhteisen asiakasperheen kanssa työskentelyssä. Avun tarpeen tunnistaminen helpottuu, ja hyvä kasvatustyö sekä luottamukselliset ja kunnioittavat välit vanhempien kanssa edistävät lapsen mahdollisuuksia saada tarvitsemaansa tukea.⁵

Lapset Puheeksi-työ antaa arvoa perheelle oman elämänsä asiantuntijana. Yhdenkin perheen auttaminen merkitsee. Kun vältetään raskailta palveluilta, luodaan kustannusvaikutuksia sekä lyhyellä että pitkällä tähtäimellä, mutta ennen kaikkea tärkeimmät vaikutukset tapahtuvat yksilötasolla, perheen arjessa. Elämässä tulee tilanteita, joissa tarvitaan tukea, ja silloin on hyvä, että läheltä löytyy joku, joka osaa auttaa. Jokainen perhe on maailman tärkein.

3 Lasten ja nuorten hyvinvointi koronakriisin jälkihoidossa: lapsistrategian koronatyöryhmän raportti lapsen oikeuksien toteutumisesta. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:21.

4 Etelä-Karjalan alueellinen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2019-2022

5 Kiviranta Outi. Lapset Puheeksi-työn merkitys varhaiskasvatuksen laadun lisääjänä. Seminaariesitys 2020.

*”Keltaiset lehdet leiskuvat nurmikolla,
kuin valon kipinä lapsen sisimmässä.
Anna valosi loistaa pimeimmilläkin poluilla.”*

Tarpeet ja toiveet näkyväksi palvelumuotoilun avulla - Perheiden ohjautuminen palveluun ja sisältöjen asiakaslähtöinen kehittäminen Kotkan avoimessa varhaiskasvatuksessa

Tiina Ikkonen

Palvelumuotoilu ja muotoiluajattelu toimivat yhtenä kehittämisen menetelmänä VALO-hankkeessa. Muotoilun kentältä tuttuja, luovia ja osallistavia, erityisesti laadullisen tutkimuksen menetelmiä hyödynnettiin monessa eri vaiheessa ja kehittämistehtävässä. Tässä artikkelissa avataan palvelumuotoilun teoriaa, prosessia ja työkaluja case-esimerkin avulla.

Palvelumuotoilusta ja muotoiluajattelusta

Palvelumuotoilu on tapa kehittää uusia tai olemassa olevia palveluita yhdessä käyttäjien kanssa ja heidän tarpeistaan käsin. Lähtökohtana on ymmärtää asiakkaan tarpeita, toiveita ja tavoitteita.¹ Näin voidaan kehittää palveluita, jotka käyttäjät kokevat omakseen, ovat houkuttelevia ja vastaavat heidän tarpeisiinsa. Perinteiseen muotoilutuotteeseen verrattuna, palvelumuotoiluprosessin lopputulos voi olla esimerkiksi uusi asiakaspalvelun toimintatapa tai asiakaslähtöisempi palveluele.² Muotoilualan menetelmien käyttö on prosessissa tärkeää, sillä ne auttavat eri toimijoita ymmärtämään toistensa näkemyksiä ja toimivat linkkinä toimijoiden välillä esimerkiksi visualisointien kautta.² Palveluiden visualisoinnit ja muut

luovat menetelmät voivat tehdä näkyväksi uusia kehityssuuntia ja vaikuttaa organisaatioon strategisellakin tasolla.³

Muotoiluajattelu eli ”design thinking”, on palvelumuotoilijalle tärkeä ajattelutapa, johon kuuluu kyky tuntea empatiaa ja huomata asioita, joita muut eivät huomaa sekä halu parantaa olemassa olevaa, ratkoa haasteita ja kyseenalaistaa.³ Muotoiluajattelu ei kuulu vain muotoilijoille, vaan kelle tahansa kehittämistyötä tekeväälle.

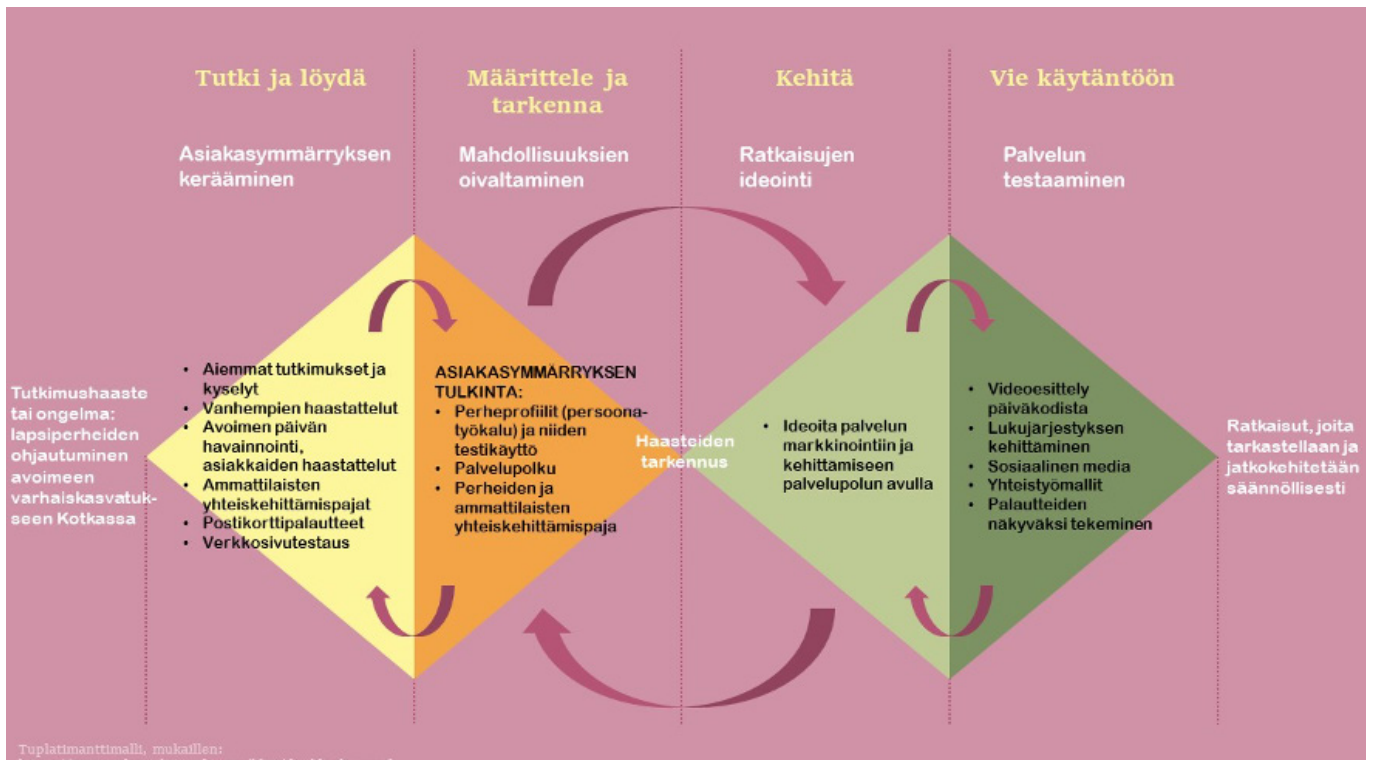
Palvelumuotoiluprosesseja on erilaisia. Tyypillisesti prosesseissa hyödynnetään inkrementaalista, eli laajemman kokonaisuuden jakamista pienempiin kehityshaasteisiin sekä iteratiivista, toistoon perustuvaa kehittämismenetelmää.⁴ Yksi prosessimalli on niin sanottu tuplatimantti, joka avaa hyvin prosessin eri vaiheita aina asiakasymmärryksen keräämisestä valmiin tuotteen syntymiseen. Tuplatimanttimalli havainnollistaa myös luovaan ongelmanratkaisuun kuuluvaa divergenssin (ideoiden tuottaminen) ja konvergenssin (analyysin ja karsinnan) vaihtelua. Prosessissa siis vuorottelevat mielikuvituksellinen ideoiden tuottaminen sekä tietoon ja analyttiseen päättelyyn perustuva vaihe.⁴ Prosessista riippuen, palvelunkehittämiseen

1 Ahonen, T. 2017. Palvelumuotoilu sotessa. Palvelumuotoilun käsikirja sosiaali- ja terveysalan palvelujen kehittämiseen. 2. painos. Espoo: Tarja Ahonen.

2 Miettinen, S. 2016. Palvelumuotoilu – yhteissuunnittelua, empatiaa ja osallistumista. Teoksessa Miettinen, S. (toim.) Palvelumuotoilu – uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen. 3. painos. Helsinki: Teknologiainfo Teknova Oy, 21-41.

3 Mänttari, A. 2014. Pääkaupunkiseudulla muotoilu ohjaa julkisten palvelujen kehittämistä asiakaslähtöisiksi. Teoksessa Miettinen, S. (toim.) Muotoiluajattelu. Helsinki: Teknologiainfo Teknova Oy, 108-115

4 Tuulaniemi, J. 2011. Palvelumuotoilu. Helsinki: Talentum.

Kuva 1. Tuplatimanttimalli, johon on kirjattu hankkeen kehittämistehtävän eri vaiheita ja toimenpiteitä. Visualisointi: Ikkonen, T. 2020. Mukailen Chu, K. 2014.

osallistetaan loppukäyttäjiä, palveluntarjoaja sekä muita sidosryhmiä eri vaiheissa ja eri tavoin. Kuvassa 1 esitetään tuplatimanttimalli sekä hankkeen kehittämistehtävään liittyviä vaiheita. Eri vaiheissa on toteutettu käyttäjälähtöistä kehittämistä yhdessä asiakkaiden ja/tai ammattilaisten kanssa.

Lapsiperheprofiilit ja perheiden polku Kotkan avoimeen varhaiskasvatukseen

VALO-hankkeen yhdeksi kehittämistehtäväksi muodostui perheiden ohjautuminen avoimeen varhaiskasvatukseen Kotkassa. Lähtökohdaksi määriteltynä muotoiluhaasteena oli löytää keinoja potentiaalisten asiakasperheiden tavoittamiseen avoimen varhaiskasvatuksen palveluiden pariin sekä löytää syytä sille, miksi avoimen varhaiskasvatuksen avointen päivien kävijämäärät olivat laskussa. Haaste tuki myös hankkeen laajempaa tavoitetta perheiden ohjautumisesta oikeisiin palveluihin oikeaan aikaan ja erityisesti varhaisen tuen palveluihin. Julkisella sektorilla on tunnistettu tarve kehittää varhaisen vaiheen ennaltaehkäiseviä lapsiperhepalveluita, minkä vuoksi käyttäjälähtöiselle kehittämiselle on tilausta: on

ymmärrettävä sekä asiakkaiden että perheiden kanssa työskentelevien arkea.⁵

Haastetta lähdettiin ratkomaan käyttäjäymmärrystä keräämällä ja asettumalla asiakkaan saappaisiin. Ensimmäisessä vaiheessa oli tärkeää tutustua yleisellä tasolla aiheeseen ja siihen liittyviin aiempiin tutkimuksiin ja raportteihin. Lisäksi erilaisissa tapahtumissa kerättiin perheiden palautteita palveluista avoimilla vastauksilla. Tätä varten luotiin visuaalisesti houkutteleva kokemuskuplalomake, jossa palaute kirjoitettiin puhekuplaan. Saatuja palautteita ja kehittämisideoituksia voitiin hyödyntää myöhemmässä vaiheessa, kun perheille suunniteltiin teemahaastattelun runkoa. Puolistrukturoidut teemahaastattelut toteutettiin muutamalle pikkulapsiperheen vanhemmalle. Haastattelujen avulla pyrittiin ymmärtämään perheiden asenteita palveluita kohtaan, lapsiperhearkea yleisesti sekä löytämään reittejä, joita pitkin perheet saavat tietoa erilaisista palveluista ja tapahtumista. Haastatteluaineisto toimi yhdessä kokemuskuplalomakkeen ja aiempien tutkimustietojen kanssa pohjana lapsiperheprofiilien muodostamisessa.

Profiilit ovat visualisoituja kuvauksia, joiden avulla voidaan kiteyttää saatu asiakastieto.⁴ Profiileja

5 Hyvärinen, J. 2015. Muotoiluagentti ja lapsiperheiden kotipalvelu. Teoksessa Jyrämä, A. & Mattelmäki, T. (toim.) Palvelumuotoilu saapuu verkostojen kaupunkiin. Verkosto- ja muotoilunäkökulmia kaupungin palvelujen kehittämiseen. Helsinki: Aalto-yliopisto.

Kuva 2. Yhden perheprofilikortin molemmat puolet. Kuvitus ja taitto: Saara Kumpulainen.

syntyi lopulta kuusi kappaletta ja ne kertovat erilaisissa tilanteissa olevien perheiden tarinat. tarinat ovat kuvitteellisia, mutta pohjautuvat saatuun asiakasymmärrykseen. On tärkeää, että profiilit ovat realistisia ja samaistuttavia, jotta palvelun käyttäjien tarpeita voidaan todella ymmärtää ja tuntee empatiaa heitä kohtaan.⁶ Ensimmäiset profiilit syntyivät palvelumuotoilun opiskelijan opinäytetyönä ja niitä jatkokehitettiin yhdessä ammattilaisten kanssa. Ammatillaiset koekäyttivät ja testasivat profilikortteja, minkä perusteella sisältöjä tarkennettiin ja voitiin laatia profiilien tueksi ohjeistuksia ja apukysymyksiä. Profileista syntyi työkalu ammattilaisten käyttöön muun muassa perheiden tarpeiden kartoittamiseen, perehdyttämiseen ja palveluiden markkinoinnin suunnitteluun.

Palvelumuotoiluprosessissa eri tiedonkeruu- ja työskentelyvaiheet vuorottelevat ja kulkevat toisalta myös käsi kädessä. Prosessissa voidaan aina palata taaksepäin tarkastelemaan, onko tietoa saatu riittävästi, jotta voidaan edetä kehittämisessä vai onko vielä jotain, jota tulisi tarkentaa.

Kehittämistehtävän edetessä vanhemmille toteutettiin toinen haastattelukierros avoimen varhaiskasvatuksen avoimissa päivissä. Näiden haastattelujen tavoitteena oli saada lisätietoa, kuinka perheet ovat alkaneet käyttää kyseistä palvelua ja miten he sitä kehittäisivät. Samalla voitiin havainnoida toimintaa ja tiloja.

Käyttäjymmärrystä kerättiin myös muilla kokeilullisilla ja visuaalisuutta hyödyntävillä tavoilla, kuten verkkosivutestauksella ja postikorttipalautteilla (kuva 3). Verkkosivutestaus oli muutaman vanhemman kanssa toteutettu kevyt kokeilu käytettävyydestä ja havainnointi siitä, kuinka hyvin tietty tieto löytyy avoimen varhaiskasvatuksen verkkosivuilta. Vaikka kokeiluun osallistui vain muutama henkilö, antoi se hyviä ja konkreettisia ehdotuksia verkkosivun ja erityisesti asiakkaan digitaalisen palvelupolun kehittämiseen ohjautumisen ja saavutettavuuden näkökulmasta. Verkkosivujen käytettävyydestä tutkittaessa on selvinnyt, että viisi testajaa paljastaa suurimman osan sivuston käytettävyyteen liittyvistä haasteista (Nielsen 2000). Postikorttitehtävässä avoimen

6 Klaar, M. 2014. How to have your cake and eat it too. An introduction to service design. Amsterdam: BIS Publishers.

**Kuva 3: Postikorttipalautteita avoimen varhaiskasvatuksen toiminnasta. Postikorttien hahmot ja puhe-
kuplat ovat Sina Puukon kuvituksia. Kuva: Tiina Ikkonen.**

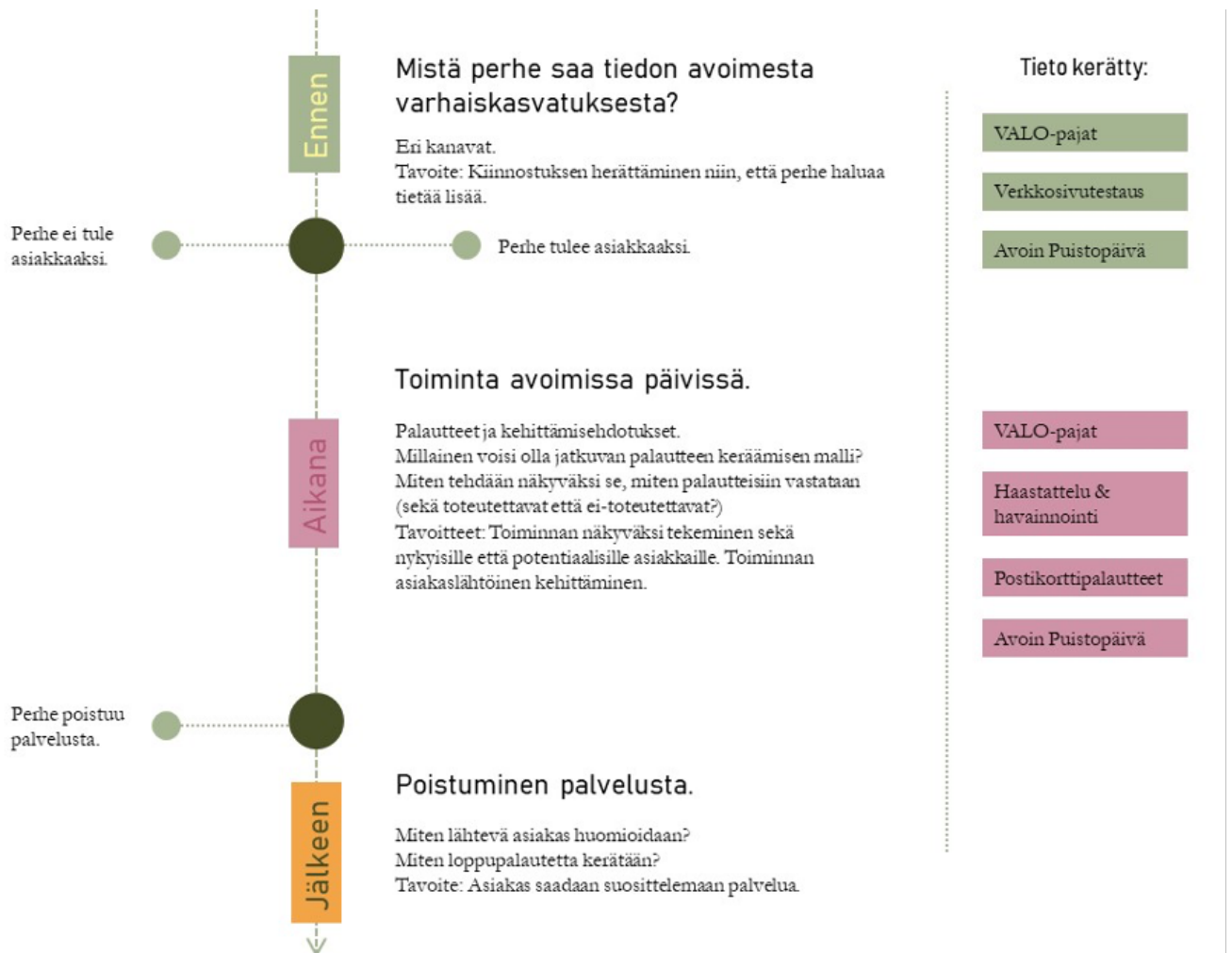
varhaiskasvatuksen nykyisiä asiakkaita pyydettiin kirjaamaan värikkäisiin postikortteihin palautetta ja toiveita toiminnan sisällöstä. Etupuolen puhe-
kuplaan sai kirjoittaa kehuja ja takapuolelle kehittä-
mishdotuksia anonyymisti. Korttitehtävä toteu-
tettiin useasta eri syystä: 1) ammattilaiset saivat
korteista heti käyttöönsä kehittämishdotuksia, 2)
korttien avulla voitiin testata nopeasti, kuinka
anonyymi kirjallinen palautteenkeruu toimii tie-
tyssä ympäristössä tietyn kohderyhmän kanssa, 3)
palautteita voitiin hyödyntää kehittämishaasteen
ratkaisemisessa sekä 4) korttien etupuolille kir-
joitetut kehut tekevät näkyväksi toiminnan hyviä
puolia myös uusille potentiaalisille asiakkaille ja
visualisoinnit houkuttelevat lukemaan niitä.

Myös yhteiskehittämistä hyödynnettiin yhtenä
työkaluna saada ymmärrystä asiakkailta. Kotkan
avoimen varhaiskasvatuksen kanssa järjestettiin
perheille suunnattu avoin puistopäivä, jonne suun-

niteltiin kolme tehtävärastia. Rasteilla käsiteltiin
avoimen varhaiskasvatuksen lukujärjestyksiä, ter-
mistöä, palvelun markkinointia, palautteen ker-
äämisen mallia sekä vanhempien suhtautumista
ulkoiluun. Rasteilla ammattilaiset ja vanhemmat
pääsivät keskustelemaan ja vaihtamaan ajatuksia.
Rasteilla oli tehtäviä myös lapsille, jotta myös hei-
dän äänensä tulisi kuuluviin. Tehtävärastit yhteis-
kehittämisen muotona antoivat myös ammattilai-
sille uusia ajatuksia ja käyttökelpoisen työkalun.
Mattelmäen ja Vaajakallion mukaan palveluiden
käyttäjakeskeisissä kehittämisprosesseissa voi-
daankin tunnistaa kaksi pääsytyä yhteissuunnitel-
luun: 1. Tiedon jalkauttaminen osaksi suunnittelua
ja 2. Käyttäjien kohtaaminen tiedon ja inspiraati-
on lisäämiseksi.⁷

Lopulta polku avoimeen varhaiskasvatukseen
muodostui kaikesta saadusta tutkimustiedosta
ja työpajatyöskentelystä. Lopputuloksena syntyi

7 Mattelmäki, T. & Vaajakallio, K. 2016. Yhteissuunnittelu ja palveluiden ideointi. Teoksessa Miettinen, S. (toim.) Palvelumuotoilu –
uusia menetelmiä käyttäjätiedon hankintaan ja hyödyntämiseen. 3. painos. Helsinki: Teknologiainfo Teknova Oy, 77-97.

Kuva 4: Polun sisällysluettelo ja yleiskuva eri vaiheista. Visualisointi: Tiina Ikkonen

visualisoitu palvelupolku-työskentelypohja ammattilaisten käyttöön. Polku on palasteltu kolmeen osioon: ennen palvelua, palvelun aikana ja palvelun jälkeen tapahtuva toiminta. Kukin osio apukysymyksineen ja tehtävineen toimii jatkokehittämisen tukena ja antaa tilaisuuden soveltaa polkua omaan työhön sopivaksi. Polku antaa ideoita ja osittaisia vastauksia erityisesti siihen, missä kaikkialla ja miten palvelua tulisi markkinoida. Polkuun on listattu myös kerättyjä kehittämiseh-

dotuksia avoimen varhaiskasvatuksen toimintaan ja se kysyy, miten näitä ehdotuksia tehdään näkyväksi nykyisille ja uusille asiakkaille sekä miten palautteisiin vastataan. Polkua ja kuutta perheprofiilia voi hyödyntää yhdessä tai erikseen. Tietoa kerättiin ja kehittämistyötä perheiden ohjautumiseksi Kotkan avoimeen varhaiskasvatukseen tehtiin vuosien 2019-2020 aikana. Hanneksiantuntijoiden ohella mukana työskentelyssä oli palvelumuotoilun opiskelijoita.

Iloa ja valoa lapsiperheiden arkeen! Lapsiperheiden taidetoiminnan kokei- lut ja kulttuurihyvinvointi Valo-hank- keessa

Tanja Mäkelä

Valo-hankkeen Xamkin osatoteutuksessa järjestettiin lapsiperheiden taidetapahtumia ja taidepajaryhmiä Etelä-Kymenlaaksossa ja Etelä-Karjalassa vuosien 2019-2020 aikana. Taidetapahtumien ja taidepajaryhmien keskeisenä ajatuksena oli luoda lapsiperheille mahdollisuus kokeilla yhdessä eri taiteenlajeja, joiden kautta perheiden voi olla mahdollista löytää uusia harrastuksia sekä mahdollisesti myös omia voimavarojaan. Taidetoiminnan kokeiluiden tarkoituksena oli kehittää ja muotoilla taidetoiminnan mallia lapsiperhepalveluihin. Kokeiluiden taustalla olivat kulttuurihyvinvoinnin ja laadukkaan lastenkulttuurin teemat.

Taide hyvinvoinnin lähteenä

Taiteelliseen toimintaan osallistumisella on tutkimusten mukaan monenlaisia positiivisia vaikutuksia sosiaaliseen hyvinvointiin. Osallistuminen voi vahvistaa osallisuuden kokemuksia ja vähentää yksinäisyyttä. Yhteisöllinen taidetoiminta voi mahdollistaa yksilön nähdä ja kuulla tulemisen. Osallistuminen voi myös auttaa pohtimaan ja löytämään omia vahvuuksia sekä mielenkiinnon kohteita. Taidetoiminnan avulla on mahdollista kehittää esimerkiksi sosiaalisia taitoja ja vuorovaikutustaitoja.¹ Taiteisiin ja kulttuuriin osallistumisella voi olla monenlaisia hyötyjä yksilön ja

perheiden hyvinvointiin. Esimerkiksi nähdä ja kuulla tuleminen ovat merkittäviä tekijöitä osallisuuden kokemisessa.

Kulttuurihyvinvointi nähdään monitahoisena ilmiönä, jonka ytimessä ovat koettu hyvinvointi, hyvä elämä taiteen tai kulttuurin parissa tai välityksellä sekä ihmisen kulttuuriset tarpeet ja oikeudet. Yhteiskunnan tasolla kulttuurihyvinvointi kytkeytyy koulutukseen, palveluihin, tutkimukseen ja päätöksentekoon. Kulttuurihyvinvoinnin määrittelyssä keskeisenä on ihmisen oma kokemus siitä, että taide ja kulttuuri lisäävät hänen hyvinvointiaan tai ovat yhteydessä siihen.² Kulttuurihyvinvoinnin käsitettä on määritelty Suomessa esimerkiksi Taikusydän-tutkijaverkostossa, jonka mukaan kulttuurihyvinvointi viittaa yksilölliseen tai yhteisöllisesti jaettuun kokemukseen taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista. Jokainen yksilö on omalla tavallaan kulttuurinen, luova ja itseään ilmaiseva olento, iästä ja taustasta riippumatta.³

Kulttuurihyvinvoinnilla voidaan nähdä erilaisia ulottuvuuksia²:

- Arjen kulttuuri
- Taide- ja kulttuuriharrastukset
- Taiteen ja kulttuurin kokeminen yksin tai yhdessä
- Taide osana ympäristöä

1 Laitinen Liisa. 2017. Näkökulmia taiteen ja kulttuurin sosiaalisen hyvinvoinnin vaikutuksista. Sitra. [www-artikkeli](https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-sosiaalisen-hyvinvoinnin-vaikutuksiin/). Saatavilla: <https://www.sitra.fi/artikkelit/nakokulmia-taiteen-ja-kulttuurin-sosiaalisen-hyvinvoinnin-vaikutuksiin/> [Viitattu 26.10.2020]

2 Lilja-Viherlampi, L.-M.; Rosenlöf, A.-M. 2019. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa I. Tanskanen. (toim.) Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 20-39. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019082124994> [Viitattu 26.10.2020]

3 Taikusydän. 2017. Käsitteet. Kulttuurihyvinvointi. Taikusydän-verkkosivut. Saatavilla: <https://taikusydän.turkuamk.fi/tietopankki/kasitteet/> [Viitattu 26.10.2020]

- Kulttuurihyvinvointipalvelut (sis. toimintaa, tekoja ja palveluita, jotka tarjoavat taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksia yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin elementeiksi).

VALO-hankeen lapsiperheiden taidetoiminnan kokeiluiden taustalla on ollut ajatus siitä, että kulttuurihyvinvoinnin palvelut voisivat olla tulevaisuudessa osana lapsiperheiden palveluita, esimerkiksi

Valo-taidepajaryhmät -taidetoiminnan malli lapsiperhepalveluihin

Valo-hankkeen Xamkin osatoteutuksessa on kokeiltu, kehitetty ja muotoiltu taidetoiminnan malli lapsiperhepalveluihin. Valo-hankkeessa toteutettiin lapsiperheiden Valon talo taidepajaryhmät Kotkassa ja Haminassa syksyllä 2019 sekä Valon tanssi taidepajaryhmä Kotkassa syksyllä 2020. Taidepajaryhmien tarkoituksena on ollut tarjota lapsiperheille mahdollisuuden tutustua eri taiteenlajeihin ja muihin lapsiperheisiin sekä tarjota mukavaa ja luovaa yhdessä tekemistä lapsille ja vanhemmille. Taidepajaryhmässä yhdistyvät taidetoiminta, yhdessä tekeminen ja lapsiperhepalveluiden esittely ja sitä kautta mahdollisesti myös palveluihin ohjautuminen. Taidepajaryhmissä oli mukana avoimen varhaiskasvatuksen ammattilaisia ja neuvolan perheohjaaja. Taidetoiminnan ohjauksesta vastasivat ammattitaiteilijat. Lapsiperhepalveluiden ammattilaiset kertoivat omista palveluistaan ja olivat kokeilemassa taidejuttuja yhdessä perheiden kanssa.

Valon talo taidepajaryhmät kokosivat lapsiperheitä taiteiden äärelle Kotkassa ja Haminassa syksyllä 2019. Ryhmien tavoitteina oli tarjota lapsiperheil-

perhekeskuksissa. Hankkeen taidepajaryhmä-malli on kehitetty yhteistyössä lapsiperhepalveluiden ammattilaisten, ryhmiin osallistuneiden perheiden ja taiteilijoiden kanssa. Kokeiluiden perusteella syntyi malli, jossa yhdistyvät ammattitaiteilijoiden ohjaama taidetoiminta lapsille ja vanhemmille sekä lapsiperhepalveluiden ammattilaisten osallistuminen taidepajaryhmän toimintaan sekä eri lapsiperhepalveluiden esittelemiseen.

le monipuoliset mahdollisuudet taiteen tekemiseen ja kokemiseen. Ryhmät oli suunnattu ensisijaisesti perheille, joilla ei ole ehkä mahdollisuutta osallistua maksullisiin harrastuksiin. Kehittämisen taustalla olivat ajatukset kulttuurihyvinvoinnista, laadukkaasta lastenkulttuurista ja osallisuuden mahdollistamisesta. Ajatuksena oli myös, että taidekokemusten kautta voisi mahdollisesti löytää omia, ehkä piilossa olevia voimavaroja ja uusia harrastusmahdollisuuksia. Keskeistä oli myös lapsen ja vanhemman yhteisen tekemisen tukeminen laadukkaana taidekasvatuksen avulla.

Kokeilun keskeisinä yhteistyökumppaneina toimivat Kotkan ja Haminan avoimen varhaiskasvatuksen organisaatiot. Perheiden rekrytointi ryhmiin suunniteltiin ja toteutettiin yhteistyössä hankkeen eri yhteistyökumppaneiden avulla. Molemmissa ryhmissä oli taiteilijan lisäksi avoimen varhaiskasvatuksen ammattilaisia, sosiaali-alan opiskelijoita sekä Xamkin VALO-hanketiimi, joka vastasi ryhmien koordinoinnista ja järjestelyistä. Valon talo taidepajaryhmien ohjaajina toimi viisi taiteilijaa, joista jokainen ohjasi yhden pajan Kotkassa ja

Kuva 1. Valon talo taidepajaryhmän työskentelyä.
Kuva: Tiina Ikkonen

Kuva 2. Sinä olet taideteos! -taidepaja.
Kuva: Tanja Mäkelä

Vanhempien kommentteja Valon talo taidepajaryhmästä:

”Ystävälliset ihmiset ja uudet ideat sekä kokemukset rikastuttivat elämäämme ja minun sekä lapseni välistä suhdetta.”

”Tyttäri piti erityisesti askartelusta ja musiikkiteemakerran jälkeen kotona laulettiin laulettuja lauluja. Ryhmään lähdettiin aina innolla.”

”Mieleen jäivät pienet yksityiskohdat kuten sirkustempot ja musiikkihetket sekä erityisesti herkulliset iltapalat!”

Haminassa. Taidepajaryhmät toteutettiin samalla sisällöllä molemmissa kunnissa. Kotkan ryhmään osallistui viisi perhettä ja Haminan ryhmään neljä perhettä.

Taidepajojen ohjaajina toimivat ammattitaiteilijat, joiden ohjauksessa tehtiin Polaroid -kuvakollaaseja omasta perheestä ja unelmista, luonnon mandaloita syksyisen luonnon materiaaleista, paperimassataidetta sekä kokeiltiin sirkuksen menetelmiä ja osallistuttiin musiikkiseikkailuun. Tapaamiset koostuivat taidetoiminnasta sekä yhteisestä iltapalasta, jonka äärelle kokoonnuttiin aina tapaamisen lopuksi. Kaikki taidepajat sisälsivät myös asioita, joita perheet voivat kokeilla ja soveltaa kotona. Palautekyselyssä selvisi, että taidepajat olivat innostaneet perheitä yhteisiin taidehetkiin myös kotona. Ryhmien päättymisten jälkeen kokoonnuttiin vielä loppujuhliin, joissa

herkuteltiin ja ihailtiin yhdessä ryhmässä tehtyjä taideteoksia.

Ryhmät olivat osa VALO Lapsiperheiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin vahvistaminen -hankkeen taide- ja kulttuurilähtöisiin menetelmiin liittyviä kokeiluita. Perheiden kokemukset olivat tärkeässä osassa kehitettäessä mallia lapsiperheiden taidetoimintaan. Ryhmiin osallistuneet vanhemmat täyttivät päiväkirjaa taidepajojen aikana ja vastasivat sähköiseen palautekyselyyn ryhmien päätyttyä. Taiteilijat, avoimen varhaiskasvatuksen ammattilaiset ja opiskelijat kutsuttiin ryhmien päättymisen jälkeen kehittämistapaamiselle, jonka avulla kartoitettiin heidän kokemuksiaan ryhmittä. Palauteiden perusteella syntyi idea kokeilla lyhyempää, kolme tapaamista sisältävää taidepajaryhmää, joka kytkeytyisi yhteen taiteenlajiin.

Lasten kommentteja Valon tanssi -taidepajaryhmästä:

”Tällä kerralla kivaa oli tanssia ja syödä. Oli kiva tulla tanssimaan.”

”Tällä kerralla kivaa oli tyynyt ja musiikki.”

”Tällä kerralla kivaa oli tanssia tutun kappaleen kanssa.”

”Tällä kerralla kivaa oli tanssiminen ja asentojen tekeminen.”

Valon tanssi taidepajaryhmä järjestettiin Kotkassa syksyllä 2020. Taidepajaryhmä suunniteltiin yhteistyössä Kotkan avoimen varhaiskasvatuksen toimijoiden sekä Kymsojen perhekeskuksen aluekoordinaattorin, neuvolan perheohjaajan ja Xamkin Valo-tiimin kanssa. Suunnittelussa hyödynnettiin perheiden, ammattilaisten ja taiteilijoiden kokemuksia Valon talo taidepajaryhmistä.

Taidepajaryhmän tarkoituksena oli tutustuttaa perheitä tanssitaiteen maailmaan sekä tarjota mukavaa ja luovaa yhdessä tekemistä. Perheet rekrytoitiin ryhmään lapsiperhepalveluiden am-

mattilaisten avulla, eli ammattilaiset mainostivat ryhmää omissa organisaatioissaan. Lasten suositusikä oli 3-6 v. Taidepajaryhmä järjestettiin Länsi-Kotkan perhekeskuksen kohtaamispaikassa ja ryhmään osallistui kolme perhettä.

Valon tanssi taidepajaryhmän ohjaamisesta vastasi tanssitaiteilija/fysioterapeutti. Ryhmään osallistui myös avoimen varhaiskasvatuksen opettaja ja neuvolan perheohjaaja. Ryhmän toteuttamisesta ja koordinoinnista vastasi Xamkin VALO-hanketiimi. Kokeilu vahvisti ajatusta siitä, että taidepa-

jaryhmä voisi olla tulevaisuudessa osana lapsiperheiden palveluita.

Mitä opimme taidepajaryhmistä?

- Lasten ja vanhempien taidejuttujen kokeileminen yhdessä osoittautui inspiroivaksi perheille sekä lapsiperhepalveluiden ammattilaisille. Ryhmät laajensivat käsityksiä taiteesta.
- Ryhmät tarjosivat rentouttavia yhdessäolon hetkiä arjen keskelle.
- Perheet saivat vinkkejä yhteiseen tekemiseen ja uusiin harrastuksiin.

- Osa perheistä tutustui niin hyvin, että he alkoivat tavata toisiaan myös ryhmän ulkopuolella.
- Taidepajaryhmiin sisältyneet yhteiset iltapalat koettiin erittäin tärkeiksi.
- Perheet kokivat hyvänä, että lapsiperhepalveluiden ammattilaiset osallistuivat taidepajaryhmiin. Tämä mahdollisti kysymykset ja keskustelut lapsiperhepalveluista.
- Lapsiperheiden taidepajaryhmä voisi olla kulttuurihyvinvoinnin näkökulmasta tulevaisuudessa osana lapsiperheiden varhaisen vaiheen tukipalveluita.

Lapsiperheiden taidetapahtumat -kulttuurielämyksiä ja hyvää energiaa

Valo-hankkeen Xamkin osatoteutuksessa järjestettiin seitsemän taidetapahtumaa vuosien 2019-2020 aikana. Taidetapahtumat suunniteltiin yhteistyössä eri kuntien lapsiperhepalveluiden ammattilaisten kanssa. Suunnittelussa hyödynnettiin yhteiskumppaneiden toiveita taiteenlajeista ja sisällöstä. Esimerkiksi Taipalsaarella markkinointiin taidetapahtuman avulla uuden kohtaamispaikan tiloja ja toimintaa. Ruokolahdella taidetapahtuma suunniteltiin videotaide-teeman ympärille, koska päiväkodilla toivottiin uusia vinkkejä, joiden avulla perheet voivat hyödyntää yhdessä älylaitteita. Rautjärven taidetapahtuma toteutettiin luonto ja draama -teemoilla päiväkodin viereisellä ulkoiluradalla.

Lapsiperheiden taidetapahtumat tarjoavat hyvän mahdollisuuden markkinoida samalla erilaisia lapsiperheiden palveluita, uusia tiloja tai erilaisia

harrastuksia. Eri alojen ammattilaiset voivat olla paikalla kertomassa palveluistaan ja vastailemasa perheiden kysymyksiin. Taidetoimintaa voi hyödyntää myös päiväkotien vanhempien illoissa tai vertaisryhmien toiminnassa. Taide ja kulttuuri luovat uusia elämyksiä ja ulottuuksia, joten taiteiden soveltamisella on monia mahdollisuuksia lapsiperheiden palveluissa. Rohkeasti vaan kokeilemaan!

Hankkeen aikana suunniteltiin ja toteutettiin seuraavat avoimet taidetapahtumat: Minun unelmia -sarjakuvapaja, Hamina 04/2019, Maaliroiskinta, Kotka 06/2019, Tintamareskit, Sungurlare, Bulgaria 09/2019, Tehdään yhdessä taideteos, kankaanpainanta, Taipalsaari 02/2020, Perhekoppis - Kulttuurielämyksiä luonnossa, Rautjärvi 08/2020 ja Videotaideraata - Iloa ja valoa arkeen, Ruokolahti 09/2020, Sinä olet taideteos! Tintamareskit, Luumäki 09/2020.

Kuva 3. Maaliroiskinta-taidepajanyhteinen taideteos. Kuva: Tanja Mäkelä

Heikoimmassa asemassa olevien perheiden nykytilanne Bulgariassa Tilanne Sungurlaren kunnassa

Ilona Tomova

Bulgaria on Euroopan Unionin jäsenmaista köyhin. Vuonna 2019 maan köyhyysriskiraja oli 212 euroa kuukaudessa, vaikka perushyödykkeiden hintataso vastaa EU-maiden keskitasoa ja vaikka Bulgarian bruttokansantuote oli vuonna 2019 maan historian korkein. Kuitenkin 1 586 000 bulgarialaisella (22,6 prosentilla maan väestöstä) kuukausitulot jäivät alle köyhyysriskirajan vuoden 2019 EU-SILC-tilastojen mukaan. Työssä käyvistä kymmenesosa ja osa-aikaista työtä tekevästä joka kolmas oli vaarassa joutua köyhyYTEEN.

Vuonna 2020 köyhyysriskissä elävien osuus nousi jo 32,5 prosenttiin eli 2,5 miljoonaan asukkaaseen Eurostatin tilastojen mukaan. Bulgarian suurimpien ammattiliittojen ja joidenkin asiantuntijoiden mukaan 40 prosenttia maan väestöstä elää köyhyydessä vuonna 2020.

Bulgaria on niiden EU:n jäsenvaltioiden joukossa, joissa yhteiskunnallinen eriarvoisuus on suurimmillaan. Epätasaista tulonjakoa kuvastaa se, että suurituloisimman ja pienituloisimman viidenneksen välinen suhde (S80/S20-suhde) oli peräti 8,2 vuonna 2017 ja 8,1 vuonna 2019. Gini-kerroin oli 40,8 vuonna 2019. Suuri ja pitkäaikainen yhteiskunnallinen eriarvoisuus heikentää sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja demokratian kehitystä. Eriarvoisuus ajaa kymmenet tuhannet nuoret ulkomaille etsimään parempia työmahdollisuuksia ja kunnollisia elinoloja itselleen ja perheilleen. Se myös tuhoaa paikallisyhteisöjä, kasvattaa konfliktien riskiä ja lisää nuorisorikollisuutta ja itsetuhoista käyttäytymistä.

Romanit ovat Bulgarian kolmanneksi suurin etninen ryhmä: asiantuntijoiden arvioiden mukaan noin 10-11 prosenttia maan väestöstä on romaneja. Vaikka romaneja on asunut Bulgarian alueella jo vuosisatojen ajan, pidetään heitä yhä nykyäänkin ulkopuolisina. Heidän sosiaalinen asemansa on heikko ja syrjintä on laajalle levinnyttä. Vuoden 2019 EU-SILC-tilastojen mukaan Bulgarian romaneista 68,4 prosenttia oli köyhiä, kun taas etniseltä taustaltaan bulgarialaisista köyhiä oli 16,7 prosenttia. Kun köyhien osuutta toisen asteen koulutuksen saaneista vertaillaan eri etnisten ryhmien kesken, nähtävissä on merkittävää yhteiskunnallista eriarvoisuutta: vuonna 2019 toisen asteen koulutuksen saaneista köyhiä oli 7,3 prosenttia etnisistä bulgarialaisista, 13,6 prosenttia Bulgarian turkkilaisista ja 28,9 prosenttia romaneista.¹ Vuonna 2019 vakavasta aineellisesta puutteesta kärsivistä (ihmisistä, jotka kokivat puutetta vähintään neljällä mittarilla yhdeksästä) 14,8 prosenttia oli etnisiä bulgarialaisia, 22,1 prosenttia turkkilaisia ja 63 prosenttia romaneja. Romaneista 83,9 prosenttia oli köyhyys- ja syrjäytymisvaarassa. Maaseudulla köyhyyttä on enemmän kuin kaupungeissa.

Sungurlare on pieni 12 000 asukkaan maalaiskunta Kaakkois-Bulgariassa. Kaksi viidesosaa sen asukkaista asuu kunnan ainoassa kaupungissa Sungurlaressa, loput puolestaan jossakin kunnan 27 (hyvin) pienestä kylästä. Työttömien ja työhausta luopuneiden piilotyöttömien osuus kunnan asukkaista on lähes viisinkertainen Bulgarian keskiarvoon verrattuna. Suurin osa kylissä asuvista on joko työttömiä/työhausta luopuneita piilotyöttömiä tai pienituloisia maatalouden kausityöntekijöitä,

¹ Korkeakoulutuksen saaneita koskevia tilastoja ei ole sisällytetty tähän, sillä heidän osuutensa Bulgarian romaneista ja turkkilaisista on varsin pieni ja lisäksi otantavirhe on liian suuri.

joiden työ on epävarmaa ja jotka eivät yleensä ole sosiaaliturvan ja sairausvakuutuksen piirissä. Kunnassa ei ole sairaalaa, erikoislääkäreitä eikä lääketieteellistä laboratoriota. Kunnassa toimii vain seitsemän yleislääkärinä ja yksi hammaslääkäri. Hammaslääkäri ja kolme yleislääkärinä työskentelevät kaupungissa, loput taas huolehtivat harvaan asutetun maaseudun asukkaista. Kaikissa pikkukylissä ei ole yleislääkärinä lainkaan. Yleisen köyhyyden ja säännöllisen julkisen liikenteen puuttumisen takia paikallisten on erittäin vaikea päästä erikoislääkärien hoidettavaksi.

Kunnassa on seitsemän päiväkotia ja kuusi koulua, joista vain yksi on toisen asteen oppilaitos. Maa-seutukouluissa lapset opiskelevat pääsääntöisesti yhteisluokissa, joissa opetuksen taso on heikko. Sungurlaressa on kunnallinen lastenkeskus, mutta vain 75 lasta tuhannesta osallistuu siellä järjestettyyn taidetoimintaan.² Koulun keskeyttäneiden määrä on erittäin suuri erityisesti kylissä asuvien lasten keskuudessa.

Suurin osa Sungurlaren lapsiperheistä on kärsinyt jo vuosikymmenten ajan työttömyydestä, määräaikaista, epävarmoista työsuhteista sekä pienistä tuloista. Siksi tuhannet nuoret muuttavat maasta pois tai jättävät kotiseutunsa kuukausiksi löytääkseen kausityötä ulkomailta. Asiantuntijat ovat arvioineet, että vuonna 2019 joka kolmannessa Sungurlaressa asuvassa perheessä oli vähintään yksi perheenjäsen, joka oli asunut tai työskennellyt ulkomailta. Vuonna 2020 suurin osa ihmisistä, jotka olivat aiemmin olleet kausityöntekijöinä Mustanmeren alueella tai ulkomailta, jäi ilman työtä ja palkkaa COVID-19-pandemian takia.

Virallista, etnisen alkuperän mukaan eriteltyä tilastotietoa kerätään yleensä vain väestönlaskennan yhteydessä eli kymmenen vuoden välein. Viimeisimmät tällaiset tilastot ovat peräisin vuodelta 2011. Näiden tilastojen mukaan 8,6 prosenttia etnisen identiteettinsä ilmoittaneista Sungurlaren kunnan asukkaista oli romaneja. Paikallisten asiantuntijoiden mukaan heidän osuutensa on kuitenkin paljon suurempi. Kun otetaan huomioon, että 1 808 kunnan asukasta jätti ilmoittamatta etnisen identiteettinsä ja että romanit eivät useinkaan halua ilmoittaa etnistä alkuperäänsä leimautumisen pelossa, voidaan olettaa, että romanien todellinen osuus Sungurlaren kunnan väestöstä oli 21,8 prosenttia vuonna 2011. Muihin Bulgarian etnisiin ryhmiin verrattuna romanit ovat ikärakenteeltaan nuorin ryhmä ja heidän syntyvyytensä on korkein. Näin ollen voidaan hyväksyä asiantuntijoiden arvio, jonka mukaan romanilasten osuus kunnan lapsista on vähintään kaksi viidesosaa.

Romaniperheet kuuluvat Bulgarian köyhimpien joukkoon. Vuoden 2019 EU-SILC-tilastojen mukaan kahdella kolmasosalla romanilapsista ei ole kotiläksyjen tekemiseen sopivaa paikkaa, toista vuodenajan mukaista kenkäparia tai varaa liha-, kana- tai kalaruokaan, tuoreisiin hedelmiin ja vihanneksiin joka toisena päivänä. Kolme neljäsosaa romanilapsista ei voi kutsua ystäviään kylään perheen köyhyyden takia. Surgurlaren kunnassa valtaosalla romaniperheistä on vaikeuksia maksaa lastensa varhaiskasvatukseen liittyvät verot. Viime vuosina eräs kansalaisjärjestö on maksanut heikossa asemassa olevien lapsiperheiden varhaiskasvatusmenot. Näin suurin osa 3-6-vuotiaista lapsista on saanut mahdollisuuden säännölliseen päivähoitoon.

² Keskuksessa on viisi kuvataideryhmää, joiden toiminta on tarkoitettu pääasiassa alakoulun 1–5-luokkalaisten.

*” Lyijykynä ja arkki ...
Monivärinen syksypäivä ...
Haluan olla yhtä hyvä,
lämmiin ja antelias kuin syksy.
Haluan nähdä jokaisen lapsen kasvot
valaistuina luottamuksella
ja rakkaudella. ”*

VALO- Lapsiperheiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin vahvistaminen -hanke toteutettiin 1.10.2018-31.12.2020 yhteistyössä Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socomin ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamkin kanssa. Hankekumppaneina olivat Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiiri Eksote, Haminan, Kotkan, Lemin, Luumäen, Parikkalan, Rautjärven, Ruokolahden, Savitaipaleen ja Taipalsaaren kuntien varhaiskasvatus. Yhteistyökumppanina toimi Kymenlaakson sosiaali- ja terveyspalveluiden kuntayhtymä Kymsote.

Hankkeen kokonaisbudjetti oli 308 758 €, ja sitä rahoitti Euroopan Sosiaalirahasto. Rahoittavana viranomaisena toimi Hämeen ELY-keskus. Hankkeen kansainvälisenä kumppanina toimi bulgarialainen Early child development opportunities for Roma children from Sungurlare - EDOR -hanke.

ISBN 952-5463-32-X
ISSN 978-952-5463-32-3

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Инвестиране във Възможно Будеще

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ
СОЦИАЛЕН ФОНД

”Министерство на труда и социалната политика”
Проект № BG05M9OP001-4.003-0030 C01
“Възможности за ранно детско развитие
на ромските деца от Община Сунгурларе”

